

radi slike-objekte (*Do lijevog ruba*, 1977), poslije 1980. eksperimentira geometrijski ritmiziranim površinama bogatih kolorističkih učinaka (*Vrata raja*, 1981). Konstruira objekte i instalacije koje se odlikuju jezičnim inovacijama i inventivnim postupcima (*Crvena konjica*, 1982). Zadržavši konstruktivističke elemente, radi ciklus slika ekspresionističkoga izraza i nadrealističke ikoničnosti (*Aurora u ogledalu*, 1984). Krajem 1980-ih priklanja se novoj geometriji. U skulpturi naglašava preciznu tehničku artikulaciju geometrijskih oblika (*Panorama*, 1986). — Samostalno izlagao u Zagrebu, Beogradu, Osijeku, Sarajevu, Ljubljani i New Yorku.

LIT.: D. Matičević, Damir Sokić (katalog), Zagreb 1986. — Z. Maković, Damir Sokić (katalog), Zagreb 1994.

SOKOLIĆ, Diana, slikarica (Rijeka, 8. II. 1959). Diplomirala na Akademiji u Zagrebu 1981 (Š. Perić). Bila je suradnica Majstorske radionice Lj. Ivančiča i N. Reisera 1981–83. U ciklusima crteža *Oslobađanje*, *Privatna istraga*, *Srebrna nit* i *Aurora Borealis*, interpretira akt povezujući stvarno i nestvarno, pojedinosti i simbole. — Samostalno izlagala u Zagrebu (1983, 1988, 1992), Novome Vinodolskom (1986) i Rijeci (1988, 1994). Bavi se keramikom.

LIT.: V. Ekl, Diana Sokolić (katalog), Rijeka 1988. — B. Valušek, Diana Sokolić (katalog), Rijeka 1994.

SOKOLIĆ, Dorian, scenograf (Zemun, 24. II. 1928). Diplomirao na Akademiji primijenjenih umetnosti u Beogradu 1954, potom do 1991. stalni scenograf Narodnoga kazališta »Ivan Zajc« u Rijeci, a 1969–80. i

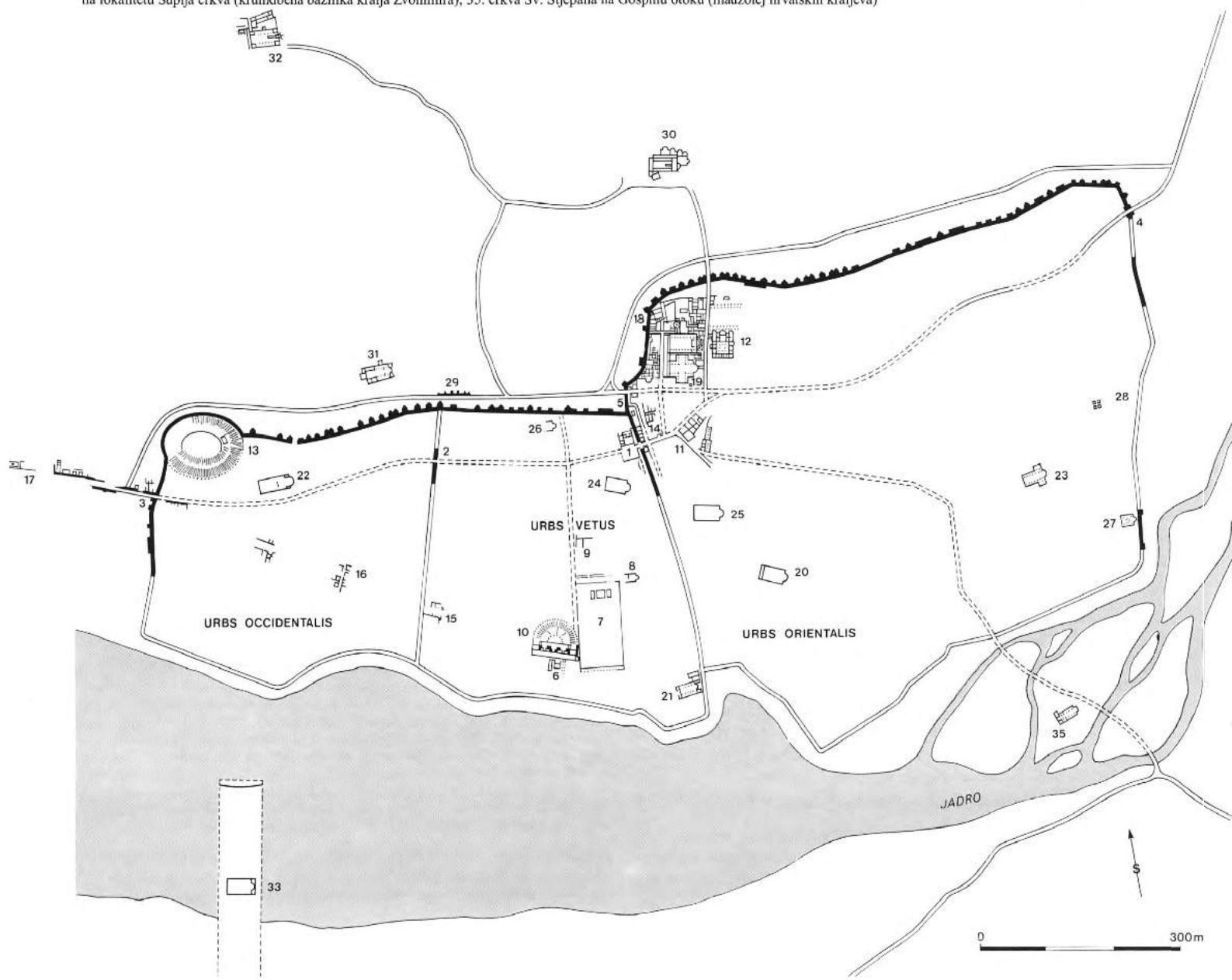
direktor. U njegovoj scenografiji prostor je pročišćen i funkcionalno razveden, sa sugestivnim elementima simboličkoga značaja. Sadržaj zbivanja prati transpozicijom njegove biti u apstraktno-skulpturalnu kreaciju (W. Shakespeare, *Macbeth*, 1958; M. Matković, *Prometej*, 1959; T. Williams, *Period prilagođavanja*, 1963; W. Shakespeare, *Kralj Lear*, 1967; N. Fabrio, *Reformatori*, 1968; L. Pirandello, *Gorski divovi*, 1968; G. Verdi, *Krabuljni ples*, 1978; W. Shakespeare, *Život i smrt kralja Johna*, 1979; G. Verdi, *Simon Boccanegra*, 1984; I. Zajc, *Lizinka*, 1989; V. Bellini, *Norma*, 1990; G. Donizetti, *Lucia di Lammermoor*, 1992). Gostovao je u mnogim kazalištima u zemlji i inozemstvu. — Samostalno izlagao u Rijeci 1964 (s R. Nenadović-Sokolić). Bivio se primijenjenom grafikom: oprema knjige, oblikuje plakate; izveo je grb i zastavu grada Rijeke (1967).

LIT.: Repertoar hrvatskih kazališta 1840–1860–1980, I. i II, Zagreb 1990.

R.

SOKOLIĆ, Vesna, slikarica (Zagreb, 2. IV. 1924). Diplomirala na Akademiji u Zagrebu 1946 (V. Becić). Usavršavala slikarstvo kod M. Tartaglie i grafiku kod T. Krizmana. Njezin se slikarski izraz kretao od tonskoga rješavanja (portreti, interijeri) preko svijetle palete i lirskih prizora (zagrebački trgovi, cvijeće, ptice) do primjene čiste boje i ekspresionističke forme (*Plavi pejzaž*, 1978). Poetski pristup motivu i rafinirani kromatski skladovi odlikuju njezine novije krajolike (*Pod Velebitom*, 1980; *Vinogradi uz obalu*, 1981; *Naselje pod stijenama*, 1982; *Zarobljeno proljeće*, 1990). Samostalno izlagala u Zagrebu, Splitu, Rijeci, Poreču i Beogradu.

SOLIN, plan ant. Salone: 1. Porta Caesarea; 2. Porta Graeca; 3. zapadna gradska vrata; 4. Porta Andetria; 5. Porta suburbia; 6. najstariji hram; 7. forum s kapitolijem; 8. vijećnica (curia); 9. položaj forumskoga kupališnog sklopa (balneum); 10. teatar; 11. »pet mostova« (sustav lukova s ostacima keja i kasnijega radioničkoga sklopa); 12. velike istočne terme; 13. amfiteatar; 14. sklop stambene arhitekture na lokalitetu Ilinac; 15. spremište žita (horreum)?; 16. raskrižje ulica s ostacima trijema i okolnih kuća; 17. zapadna nekropola (necropola in horto Metrodori); 18. sklop oratorija A i B; 19. sklop tzv. gradske bazilike (geminae) s episkopijem, katekumenejem i baptisterijem; 20. arijanska bazilika (?) s krstionicom; 21. bazilika »kod Luke« (basilica iuxta portum); 22. zapadna bazilika (basilica occidentalis); 23. istočna bazilika (basilica orientalis); 24. bazilika kraj Porta Caesarea; 25. bazilika na lokalitetu Ilinac; 26. bazilika uz sjev. zidine središnjega dijela grada; 27. bazilika na lokalitetu Gradina; 28. četiri monumentalne »baze« u istočnome dijelu grada; 29. lokalitet »16 sarkofaga«; 30. groblje s bazilikom na Manastirinama; 31. groblje s bazilikom na Kapljuču; 32. groblje s bazilikalno-memorialnim sklopom na Marušincu; 33. južno groblje s bazilikom (Crikvine); 34. crkva Sv. Petra i Mojsija na lokalitetu Šuplja crkva (krunidbena bazilika kralja Zvonimira); 35. crkva Sv. Stjepana na Gospinu otoku (mauzolej hrvatskih kraljeva)

LIT.: Z. Poznić, Vesna Sokolić i Milan Berbuć (katalog), Zagreb 1980. — E. Cvetkova i Z. Poznić, Vesna Sokolić (katalog), Zagreb 1982. — I. Reberski, Vesna Sokolić i Milan Berbuć (katalog), Zagreb 1992. R.

SOKOLIĆ-NENADOVIĆ, Ružica, kostimografkinja (Valjevo, Srbija, 28. II. 1933). Diplomirala na Akademiji primjenjenih umetnosti u Beogradu 1954, potom do 1990. stalna kostimografkinja Narodnoga kazališta »Ivan Zajc« u Rijeci. Izradila nacрте za kostime više stotina predstava svih žanrova. Polazište je njezine kostimografije studiozna aluzija na vrijeme i mjesto radnje. Stilizacijom i kreativnom preobrazbom kostima podcrtava značaj osobe, a pikturalnim elementima obogaćuje ambijent i zbivanje (A. Borodin, *Knez Igor*, 1965; W. A. Mozart, *Così fan tutte*; W. Shakespeare, *Život i smrt kralja Johna*, 1979; G. Verdi, *Nabucco*, 1986; I. Zajc, *Ban Leget*, 1993). Gostovala u mnogobrojnim kazalištima u zemlji i inozemstvu. — Samostalno izlagala u Rijeci 1964 (s D. Sokolićem).

LIT.: Repertoar hrvatskih kazališta 1840 — 1860 — 1980, I. i II, Zagreb 1990. V. El.

SOKOLOVIĆ, obitelj zlatara koja je djelovala u Dubrovniku u drugoj pol. XVIII. st. i poč. XIX. st. Prvi se spominje *Petar Sokolović st.* (Popovo, oko 1704 — Dubrovnik, 9. III. 1774), koji u Dubrovniku ima i svoju radionicu. God. 1759. izabran za gastalda bratovštine. Njegov se sin *Petar Sokolović ml.* spominje kao zlatar 1777. a djeluje u Dubrovniku i nakon 1807. U franjevačkome samostanu u Dubrovniku čuvaju se dva ranoklasicistička kućna srebrna svijećnjaka s njegovim inicijalima. Radio je i nakit, a po crkvama Dubrovnika i okolice čuvaju se votivi njegove izrade. *Marko Sokolović* zvani *Spanuo*, unuk Petra Sokolovića starijega kod kojega je izučio zanat, djeluje u Dubrovniku i krajem XVIII. st.

LIT.: I. Lentić, Dubrovački zlatari 1600 — 1900, Zagreb 1984.

R. He.

OSTACI ANTIČKOG AMFITEATRA

SOLIN, gradić kraj Splita; poznati arheol. lokalitet iz ant. doba i sr. vijeka. Izrastao je jednim dijelom iznad ostataka ant. *Salone*, koristeći se pogodnostima kraja, smještajem na povoljnu položaju u odnosu na prometnice i zaštićenu luku na I strani Kaštelanskoga zaljeva. — *Salona* je, prema Strabonu, luka Delmata (»to epineion Delmateon«). Cezarova pobjeda u građanskome ratu uzdiže Salonu na rang kolonije pa ona uskoro

MOZAIK S PRIKAZOM APOLONA IZ SALONE. Split, Arheološki muzej

GROBLJE NA MANASTIRINAMA

postaje sjedištem namjesnika Ilirika, poslije Dalmacije. Stariji naziv *Salonae* (pl.) upućuje na nastanak iz većega broja naselja, od kojih su neka u posljednje vrijeme i otkrivena. Naseljavanjem veterana u doba Cezara i Oktavijana Augusta stara delmatska Salona (ime dobila po rijeci Salon, a to je prema Tomi Arhidakonu današnja rijeka Jadro) postaje kolonija rimskih građana — *colonia Iulia (Marta) Salona*.

Salona je bila omeđena i opasana zidinama koje su nastajale tijekom nekoliko stoljeća, kao što je i sam grad nastajao u nekoliko etapa. U urbanističkome su razvitku uočljiva tri glavna dijela: središnji ili *urbs antiqua*, odn. *urbs Graeca* ili *urbs vetus*, te dva proširenja, jedno na zapad, *urbs occidentalis* i drugo na istok, *urbs orientalis*.

Prvi procvat doživljava Salona u ranome carstvu (za Julijevaca), a potom u doba Trajana i Hadrijana, pa Antoninā i osobito potkraj III. st., za Dioklecijana, kada dobiva i počasni nadimak *Valeria*. Tada su ponovno obnavljane zidine, sagrađene mnoge monumentalne građevine, obnovljeni forum, hramovi i terme te dograđen amfiteatar. Posljednja tri stoljeća salonitanske povijesti obilježena su snažnim razvitkom kršč. općine u samome gradu i podizanjem mnogih crkv. građevina, a po nekima je od njih Salona poznata u čitavu svijetu i u arheol. znanosti (oratorij, bazilika na Marusincu). Salonitanski biskup postaje metropolitom Dalmacije, a sam grad uživa znatan ugled zbog svojih prvomučenika biskupā Domnija (Dujma), Anastazija (Staša) i dr., a potom i po crkv. saborima u prvoj pol. VI. st. Mnoge građevine podignute u doba afirmacije kršćanstva oblikovale su S dio grada (*urbs orientalis*) i izmijenile njegov urbanistički lik. Tada nastaje gradski kulturni centar, tzv. biskupski kompleks oko velikih gradskih bazilika, velik broj crkava u gradu i njegovoj okolici, bogata prigradska

grobља (Kapljuč, Manastirine, Marusincac). Posljednji važni zahvati u urbanoj konfiguraciji događaju se poč. VI. st. i u Justinijanovo doba, kada se ponovno rekonstruiraju zidine (Justinijanov general Konstantinianos u doba bizantsko-gotskih ratova), podižu nove crkve (križna bazilika, crkva u Gradini) i ukrašuju skulpturom uvezenom s Istoka.

Salona kao grad prestaje postojati vjerojatno svršetkom VI. i poč. VII. st. kada se civilne, vojničke i crkv. vlasti, dostojanstvenici i bogati građani sele u nedaleku carsku Dioklecijanovu palaču. U tome sigurnu zakloništu nastavlja se salonitanska urbana tradicija i stvara u civilnom i vjerskom pogledu novi centar — grad Split. Salona više nikada nije obnovljena. Hrvati se poč. IX. st. naseljavaju na njezinoj I periferiji, o čemu svjedoče obnove starokršč. sklopova (Rižnice) i groblja na Glavičinama — Majdanu, Mravincima, kao i nove crkve. Zahvaljujući činjenici da se u ant. Saloni nije nastavilo živjeti, ostaci grada unutar zidina postali su jedan od najvrednijih i najbogatijih arheol. nalazišta u Hrvatskoj.

Istraživanja urbane topografije najsustavnije je provodio E. Dyggve, koji je utvrdio trodjelnu podjelu grada, nastalu njegovim širenjem od prvotne jezgre (*urbs vetus*) najprije prema zapadu (*urbs occidentalis*), a potom prema istoku (*urbs orientalis*). Takvo širenje potvrđuju i ostaci monumentalnih vrata, tzv. *Porta Caesarea* na I strani prvotne jezgre. Ta su vrata, naime, širenjem gradskoga područja, poslije omeđenoga novim zidinama, ostala »u gradu«. Najstarija je jezgra bila opasana zidinama s kulama na uglovima, a kule su se nalazile i uzduž čitavoga zidnog plašta, kao što je bio običaj kod utvrđivanja gradskih središta. Nasuprot tim očuvanim »carskim vratima«, Dyggve je pretpostavio postojanje još jednih, zap. vrata najstarije jezgre i nazvao ih *Porta Graeca*. Oboja je vrata spajala

ulica što se nastavljala prema zapadu. Uz nju je bila velika nekropola koja se protezala gotovo do Kaštel Sućurca. Dio je te nekropole temeljito istražen 1986–87, u vrijeme gradnje tzv. solinske obilaznice, nakon čega je ponovno zatrpan. Ostaci tada otkrivenih tzv. megalitičkih zidina bili su različito interpretirani: neki su istraživači smatrali da je riječ o gradskim zidinama iz grč. doba, ali su najnovija istraživanja potvrdila da su to grobne parcele ograđene monumentalnim kamenim zidom od velikih blokova. Širenje grada zap. od prvotne jezgre uništilo je znatan dio te nekropole uz cestu koja je vodila prema Traguriju (Trogir): na tome je prostoru izrastala urbs occidentalis. Uz ostalo, tu je podignut i monumentalni *amfiteatar* s aneksima na S strani sadašnje ceste. Započet u doba Marka Aurelija, poslije nekoliko puta dograđivan, u svojem je konačnom izgledu najveća i najmonumentalnija salonitanska građevina. U vrijeme opasnosti od Markomana i Kvada inkorporiran je u obrambeni sustav. Položen na prirodnu kosinu terena i čvrstu prirodnu podlogu, amfiteatar je, usprkos velikim rušenjima, osobito u vrijeme mlet. vlasti u Dalmaciji, sve do danas očuvao svoju jasnu prostornu dispoziciju. U njemu je primijenjena standardna shema prostorne organizacije a mogao je, prema nekim proračunima, primiti oko 16 tisuća gledatelja kojima je sustavom hodnika, prolaza i stuba bilo omogućeno lako kretanje. Svečana su se vrata nalazila na dužoj osi, na I i na Z, a svečane lože na S i na J. U sklopu jednoga unutrašnjeg hodnika, u supstrukciji prizemlja, bila su svetišta posvećena Nemezi, poslije pretvorena u kršč. oratorije. S J strane bile su, izgleda, zgrade gdje su stanovali gladijatori, a u blizini groblje na kojemu je otkopano više urni s natpisima.

Proširenja grada postupno su opasivana zidinama na kojima je postavljeno više od stotinu kula (toliko ih je dosad zabilježeno).

Za urbanu su topografiju važne i gradske ulice koje, premda samo djelomično otkrivene, pokazuju uglavnom dva osnovna smjera, što se u načelu poklapa s klasičnim rim. ortogonalnim odnosima *carda* i *decumanusa*. Jedna je ulica povezivala zap. vrata grada, kraj amfiteatra, s ist. vratima zvanim *Porta Andetria*.

U južnome dijelu stare jezgre nalazi se forum, pokraj kojega je teatar. *Forum* je velik u odnosu na druge forume istočnojadranskih gradova a građen je u nekoliko etapa. U Dioklecijanovo je doba prilično reorganiziran prostor foruma jer su tada, izgleda, sagrađeni trijemovi. Iz starijih su razdoblja očuvani skromni ostaci hramova na S strani foruma. U njegovoj se blizini nizao veći broj građevina, sudeći po ostacima, vjerojatno kurija, bazilika, skladišta, terme.

Teatar je položen na kosu terenu a sagrađen je vjerojatno sred. I. st. Pročelje scene ima raspored klasičnih rim. pozornica s tri niše. Preko krajnjega juž. dijela teatra sagrađena je još u Napoleonovo vrijeme cesta, 20-ih godina XX. st. betonirana, a 1979. odmaknuta od struktura teatra. U blizini je hram, jedna od najstarijih salonitanskih građevina, koja pokazuje više građevnih faza.

Kao i svi gradovi rim. svijeta, i Salona je imala veći broj termi, javnih odnosno priv. kupališta. Najbolje očuvane *terme* nalaze se u I dijelu grada; premda skromne veličinom, imaju sve prostorije karakteristične za tu vrstu arhitekture: otvoreni peristil (dvorište s trijemom, palestra), veliki bazen polukružna oblika, svlačionice, bazene za kupanje u hladnoj odnosno toploj vodi, uređaje za zračno zagrijavanje itd. Te su terme u doba ućvršćenja kršćanstva izgubile svoju prvotnu funkciju pa su zidovi premazani bijelom bojom, a na nekim su dovratnicima uklesani vitki križevi, karakteristični za Salonu. Na drugim je mjestima u gradu očuvano još nekoliko terma koje su pripadale privatnim kućama, potom ostaci vodovoda što su opskrbljivali pojedine dijelove grada, te tragovi stambene arhitekture pokraj *Porte Caesarea*, mostova i radionica.

U Saloni su se, kao i u svakom tadašnjem kozmopolitskome gradu mediteranskoga svijeta njegovali razni kultovi, a potkraj III. st. tu se postupno organizira i kršč. općina koja za svoje zaštitnike uzima mučenike Venancija, a potom Domnija. Salonitanske nekropole, u početku redovito s ukopima poganskih obilježja, postupno primaju kršč. sloj pučanstva. Zbog grobova mučenika ili kršč. prvaka tu pokopanih, te nekropole u doba legalizacije kršćanstva postaju mjesta osobita štovanja, pa se na njima postupno razvijaju složeni građevni kompleksi s memorijama, martirijima i mauzolejima, sve do bazilika velikih razmjera. Najstariji je takav grobni sklop na kojemu je izrasla bazilika kompleks petorice mučenika u *Kapljuču*. Bazilika je sagrađena još u drugoj pol. IV. st. Spomenicima je bogatija

APOLON IZ SALONE, ← I. st. Zagreb, Arheološki muzej

nekropola na *Manastirinama*, gdje je bio pokopan biskup Domnio, vjerojatno prvi rezidencijalni biskup Salone. Tu je poslije sagrađena bazilika u kojoj se prepoznaje nekoliko građevnih slojeva i preinaka. Uokolo Domnija groba sagrađene su mnoge memorije (grobnice) apsidalna oblika s grobovima (najčešće sarkofazima), često vrlo visoke umj. vrijednosti i obrade, ali i kao jednostavni skromni grobovi, katkad i poganskih obilježja. U posljednjim danima Salone oko Domnija groba podignuta skromna crkva (tzv. *Notkirche*) radi očuvanja kulta prvomučenika. Treće je salonitansko groblje bilo na *Marusincu*, gdje je u obiteljskome mauzoleju Salonitanke Asklepije pokopan mučenik Anastazije. Poslije je u neposrednoj blizini sagrađena velika bazilika s više prigradnji u koje je konačno uključen i mauzolej s mučnikovim grobom. Na toj građevini s velikim i izražajnim lezenama uočljiv je, po Dyggveu, sirijski utjecaj, što su drugi istraživači (Karaman) osporavali. S od bazilike je građevina bazilikalnoga tipa, u kojoj je Dyggve prepoznao tip tzv. *basilicae discopertae* ili *sine tecto*, poznat samo iz pisanih izvora. Objašnjenje očuvanih ostataka i njihovo vrednovanje ostaje nakon Dyggveova tumačenja i dalje otvorenim pitanjem starokršč. arheologije.

U neposrednoj blizini grada bila su i druga groblja: J, na ishodištu vranjičkoga poluotoka, pronađeni su karakteristični u živac ugribe i uklesani znakovi, odnosno poseban oblik grobova (*piscinae*) i grobnih ploča, često s natpisom; na I strani grada, u produžetku ceste što je od ist. vrata (*Porta Andetria*) slijedila obalu rijeke Salon, bila je nekropola s vojničkim veteranskim stelama (I. st.) i kasnijim ukopima, a još istočnije, prema

GLAVA DJEVOJKE IZ
SALONE, kraj II. st. Zagreb,
Arheološki muzej

Majdanu, uz starokršć. groblje, podignuta je velika bazilika. Na tome je mjestu u XI. st., slijedeći očito kontinuitet kultnoga mjesta, sagrađena nova bazilika koja je, reducirajući prethodnu, prihvatila neke njezine elemente.

Osim velikih groblja s monumentalnom arhitekturom, očuvanom katkada u skromnim tlorisnim oblicima, u samome su gradu i okolo njega otkriveni mnogobrojni kršć. spomenici: bazilike u Z i I dijelu grada, djelomice istražene ili tek uočene »u luci«, »arijanske«, »zapadne«, »istočne« itd. Unutar zidina, svojim se značenjem i ušćuvanošću ističe sklop tzv. *gradske bazilike* s episkopijem ili *basilicae urbanae* (Bulić). Tu su, uz dvije usporedne bazilike (*geminae*: dvojnice) povezane narteksom, prepoznatljivi i katekumenej i baptisterij te sklop s biskupskom palačom, što čini glavni urbani naglasak Salone IV. st. ali i kasnijih razdoblja. U višeslojnu sлагanju crkava bazilikalna tlocrta i sukcesivne gradnje izdvaja se velika trobrodna i uz nju s J strane tzv. križna ili *Honorijeve bazilika* (zadnja faza iz sred. VI. st.), koja odaje jasne biz. utjecaje Justinijanova doba. S ist. njihove strane prolazio je jedan gradski *cardo* (tzv. Petrova ulica, po monogramu biskupa Petra koji je u neposrednoj blizini imao svoj dvor), a Z od bazilikalnoga sklopa nalazili su se vjerojatno najstariji kršćanski (ilegalni) oratoriji (Dyggve) u privatnoj kući. Tu je pronađena prostorija s naknadno sagrađenom apsidom, polukružnom klupom za svećenike, ležištem prezbiterijske ograde (*cancellum*) i nizom adaptacija u prvotnim zidovima, što je sve Dyggve objasnio kao *domus ecclesiae*. Sličan slijed gradnje otkriva i oktogonali baptisterij sa S strane bazilike urbane. Pretpostavlja se da je ta krstionica posljednji put preinačena sred. VI. st. u doba Justinijana i zadnjih velikih graditeljskih zahvata na našoj obali, sudeći po luksuznim mramornim, vjerojatno prokoneškim kapitelima s ptičjim protomama (danas u Arheološkome muzeju u Splitu). Osim tih kapitela, u Salonu su pronađeni i sarkofazi i pluteji koji se također po stilskim obilježjima i vrsti mramora povezuju s orijentalnim radionicama. Velik broj predmeta primijenjene umjetnosti i obrta (fibule, kopče, naušnice, prstenje, aplike) potječe iz orijentalnih mediteranskih radionica, što svjedoči o povezanosti grada s udaljenim područjima i u ranokršć. doba.

Ponovna graditeljska djelatnost na području Salone javit će se tek od IX. st. u doba već provedene evangelizacije i političke afirmacije hrv.

društva. Tako je nedaleko od Solina, u predjelu Rupotina, na lok. *Rižinice* otkrivena pregrađena starokršć. (samostanska?) crkva jednobrodna tlocrta s glasovitim natpisom *...pro duce Trepim (ero)...*, po čemu se ta intervencija u prethodnu graditeljsku cjelinu može približno smjestiti u sred. IX. st. Ta okolnost da se prisutnost Hrvata uočava podalje od ant. gradske jezgre upućuje na zaključak da su se doseljenici zaustavili na periferiji grada, izvan napuštene i porušene jezgre koja je već svršetkom VI. st. i na poč. VII. st. bila svakako znatno degradirana. Čini se da su Hrvati zaposjeli područja uz rijeku, oko njezina izvora i podno Klisa jer su upravo tu pronađena i groblja (*Majdan, Glavičine—Mravinci*) koja se datiraju u drugu pol. IX. st. i poslije. Naseljeni ostaci rim. vile u Majdanu i intervencije u Rižinicima pokazuju karakter hrv. kolonizacije: naseljavanje uz postojeće građevine, što je svojstveno svim onodobnim narodima koji su zaposjedali područja rim. države.

Od važnijih arhit. cjelina iz toga doba posebno se ističu: kompleks na Otoku (*Gospa od Otoka*) i tzv. *Šuplja crkva*. Prvi je prema svjedočenju Tome Arhidakona bio mauzolej hrv. kraljeva, što potvrđuje i glasoviti sarkofag s epitaforom kraljici Jeleni, pronađen u atriju crkve Sv. Stjepana. Na temelju novijih istraživanja (1972) utvrđeno je da je iz srednjega vijeka samo trobrodna bazilika, o kojoj piše i Toma, dok su pod današnjom crkvom očuvani temelji jedne manje, seoske, kasnobarokne građevine. U nedalekoj *Gradini*, srednjovjekovnoj, nadbiskupskoj pa tur. utvrdi, sagrađenoj uza same ist. zidine Salone i nad starokršć. crkvom središnje osnove iz VI. st. (neobično strukturirana konstrukcija sa stupovljem koje pokazuje orijentalne izvore, nepoznata među vrstama onodobnih građevina), posvećenoj po svoj prilici Sv. Mariji, vidljivo je više građevnih slojeva; prvotna je crkva adaptirana i pregrađena u predromaničko doba (X. st.), što se zaključuje po ostacima skulpture, a njezina je sakralna funkcija dokinuta kada je na tome mjestu splitski nadbiskup organizirao obranu od Klišana. Istočno od Gradine, uz rijeku, na lok. *Šuplja crkva*, nalaze se ostaci trobrodne bazilike s tri upisane apside, predvorjem i, vjerojatno, zvonikom. Sagrađena je u XI. st. poviše starokršć., cetereterijalne crkve »T« tlocrta (s transeptom) iz VI. st. Bila je posvećena Sv. Petru i Mojsiju i u njoj je (prema pisanim izvorima) bio 1076. okrunjen hrv. kralj Zvonimir.

Podalje od prvotne gradske jezgre, prema Kaštelima na Z i poljičkome kraju na I, postoji više lok. iz ranoga srednjeg vijeka.

LIT.: Forschungen in Salona, I–III, Wien 1917, 1926, i 1939. — Recherches à Salona, I–II, Copenhagen 1928, 1933. — H. Kähler, Die Porta Caesarea in Salona, VjHAD, 1930–34 (1940), 51. — Lj. Karaman, Po ruševinama starohrvatskog Solina, HK, 1934. — M. Abramčić, Zapadna nekropola antike Salona, VjHAD, 1935–49 (1950), 52. — E. Dyggve, History of Salonian christianity, Oslo 1951. — L. Katić, Solin od VII. do XX. stoljeća, Prilozi—Dalmacija, 1955. — E. Ceci (M. Ceci), I monumenti pagani di Salona, Milano 1962. — Isti, I monumenti cristiani di Salona, Milano 1963. — Ch. Clairmont, Excavations at Salona, Yugoslavia, 1969–1972, New Jersey 1975. — Ž. Rapanić i D. Jelovina, Revizija istraživanja i nova interpretacija kompleksa na Otoku u Solinu, VjHAD, 1968–69 (1977), 70–71. — D. Rendić-Miočević, Antička Salona (Salonae) — povijesno-urbanistički i spomenički fenomen, Arhitektura, 1977, 160–161. — N. Cambi, Starokršćanska crkvena arhitektura na području salonitanske metropolije, Arheološki vjestnik (Ljubljana), 1978, 29. — Ž. Rapanić, Prilog proučavanju kontinuiteta naseljenosti u salonitanskom ageru u ranom srednjem vijeku, VjHAD, 1980, 74. — F. Oreb, Archaeological Excavations in the Eastern Part of Ancient Salona in 1979, ibid., 1984, 77. — B. Gabričević, Le plus ancien oratoire chrétien de Salona, ibid. — D. Rendić-Miočević, Question de la chronologie du développement des basiliques doubles de Salona, ibid. — N. Cambi, Salonitan piscinae, ibid. — F. Bulić, Po ruševinama stare Salona, Split 1986 (Prilog VjHAD, 1986, 79). — N. Cambi, Salona und seine Nekropolen, Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Abhandlungen n. F. Heft 96, München 1987. — Antička Salona, Split 1991. — Starohrvatski Solin, Split 1992. — Starohrvatski Solin — Disputationes Salonitanae, IV, Split 1993 (VjHAD), 1993, 85. Ž. Ra.

SOLIS, Mate, slikar (Zadar, 21. VII. 1935). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1962. U prvoj fazi slika na granici apstrakcije, potom čvršće naglašava volumen i pojačava kolorističku skalu signalnim bojama. U svom ekspressionističkom razdoblju slikao je aktove. Radi akvarele i ulja u kojima prevladavaju motivi barki i nadrealistički prizori iz creske luke (Četiri guca, 1975; Dva leuta, 1981). U posljednje vrijeme slika kolorističke apstraktne kompozicije naglašena crteža. Samostalno izlagao u Rijeci, Hamburgu i Klagenfurtu. U gradu Cresu ima galeriju i eksperimentalni atelje »Axis mundi«. Autor zidnih dekoracija u hotelima, tvornicama i bankama (Cres, Mali Lošinj, Opatija, Haludovo). Bavi se opremanjem knjiga.

LIT.: V. Ekl, Mate Solis — slikar Cresa, Dometi, 1971, 7. — B. Vižintin, Mate Solis (katalog), Rijeka 1977. — B. Smoljan-Čerina, Solis (katalog), Rijeka 1994. Ra. Mat.

SOMAZZI, Clemente, švic. štukater (XVIII/XIX. st.); član razgranate i ugledne obitelji štukatera iz Ticina. Štukom je ukrašavao stropove i zidove crkava biblijskim prizorima i simbolima: u Zadru 1793 (crkva Sv. Ivana, uništena 1844), s bratom *Giacomom* u Rabu (1798–99. katedrala i crkva Sv. Križa), u Velom Lošnju, Jablancu, Kaštel Lukšiću (1808). Somazzi je izrađivao od sadre i cijele oltare: u Pagu, Novome Vinodolskom i katedrali u Senju (srušena u II. svj. r.), s velikim brojem kipova i reljefa kasno-baroknih oblika koji prelaze u klasicizam.

LIT.: K. Prijatelj, Doprinosi aktivnosti švicarskih štukatera u Hrvatskoj, Radovi IPU, 1972, 1–2. — Horvat — Matejčić — Prijatelj, Barok. L. D.

SOPOT, arheol. lokalitet uz desnu obalu Bosuta kraj Vinkovaca. To je niska eliptična gradina — tell (113 × 98), koju opasuje jarak; naselje je u neolitiku bilo nositelj *sopotske kulture*. Osim keramike, oružja i nakita pronađeni su i temelji neolitičkih kuća; središnji je dio naselja imao funkciju trga, a jarak je bio podignut radi obrane od poplava.

LIT.: S. Dimitrijević, Sopotsko-lendelska kultura, Monographiae archaeologicae, I, Zagreb 1968. — Isti, Sopotska kultura, u knjizi: Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo 1979. Bo. Pr.

SOPOTSKA KULTURA, neolitička kultura rasprostranjena u Z Srijemu, u I i sr. Slavoniji te u SI Bosni, u starijoj literaturi poznata pod nazivima *slavonsko-srijemska*, *bapsko-lendelska* i *sopotsko-lendelska kultura*. Ime je dobila prema najvažnijem lokalitetu — *Sopotu* kraj Vinkovaca. Ostali su važniji lokaliteti: Vinkovci (nekoliko nalazišta), Otok, Bapska, Osijek, Klokočevik. S. k. se nastavlja na stariju starčevačku kulturu i traje kroz čitav srednji i mlađi neolitik. Nastanak kulture je u svezi s dolaskom nositelja vinčanske kulture. Tada se dio starčevačkoga stanovništva seli u susjedna područja, gdje se miješanjem elemenata vlastite kulture s elementima novopridošle vinčanske kulture rađa nova sopotska kultura. Njezine su značajke redukcijsko pečenje (posude crne i sive boje), tehnika poliranja i kaneliranje posuda, dok su iz starčevačke kulture zadržani tradicionalni oblici (bikonični profili). Najizrazitiji su način ukrašavanja od samoga početka duboko urezivanje i rovašenje, ponekad kombinirani s inkrustacijom. Karakteristični proizvodi sopotske kulture — kupe na nozi s okruglim i eliptičnim rupama — vjerojatno potječu iz neolitičkih kultura Rumunjske. S. k. je bila povezana i s udaljenijim srednjoeur. kulturama, a utjecala je na nastanak lendelskih kultura u Mađarskoj, Moravskoj i Slovačkoj. Život

sopotske kulture prekinut je dolaskom nositelja badenske kulture, čime ujedno završava razdoblje neolitika u Podunavlju (oko ← 2400).

LIT.: S. Dimitrijević, Sopotsko-lendelska kultura, Monographiae archaeologicae, I, Zagreb 1968. — Isti, Starčevačka kultura u slavonsko-srijemskom prostoru i problem prijelaza starijeg u srednji neolit u srpskom i hrvatskom Podunavlju, u knjizi: Neolit i eneolit Slavonije (simpozij), Vukovar 1969. — Isti, Sopotska kultura, u knjizi: Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo 1979. Bo. Pr.

SORMILIĆ, Ivan, graditelj (Krk, XVII. st.). Sagradio 1699. kapelu zanimljive trolisne osnove u Bogovićima kraj Dubašnice na Krku. God. 1770. dodavanjem uzdužnoga broda kapela je postala svetište župne crkve.

LIT.: Horvat — Matejčić — Prijatelj, Barok.

SOTIN, selo uz Dunav *JJ* od Vukovara, arheol. lokalitet s nalazima iz doba neolitika (gradina), latenske kulture i antike. Tu se ubicira rim. *Cornacum*, gdje je bila smještena posada limesa. Nađena je ara koju je Gaj Antonije Sabin posvetio svom ocu Liberiju. — Srednjovj. se utvrda spominje od 1289. Župna crkva Marije Pomoćnice sagrađena je 1760–66; zaobljeno poligonalno svetište s potpornjima u unutrašnjosti ima barokni svod; nad brodom je ravni strop. Pročelje sa stupovima je široko i raščlanjeno. U crkvi su barokni oltari i slika Marije Pomoćnice, kopija prema Lucasu Cranachu. U pravosl. kapeli Sv. Nikole je ikonostas s rezbarijama u stilu rokokoa na carskim dverima. — Župna je crkva razorena u agresiji na Hrvatsku 1991.

LIT.: J. Brunšmid, Arheološke bilješke..., VjHAD, 1901, str. 139–143. — S. Pavičić, Vukovska župa, Zagreb 1940, str. 178–180. — M. Šeper, O neolitskim utvrđenjima u Srijemu..., Alma mater croatica, 1942–43. — I. Lentić-Kugli, Kopije BMV Auxiliatrix Lucasa Cranacha u slikarstvu Slavonije 18. stoljeća, Vijesti MK, 1971, 3. — Cultural Heritage of Croatia in the War 1991/92, Zagreb 1993. A. Ht.

SOVINJAK, naselje na brežuljku iznad doline rijeke Mirne u S Istri. Spominje se u XIII. st. kao feudalni kaštel u sastavu Akvilejske patrijaršije i poslije Pazinske grofovije, a 1508. osvaja ga Venecija i uklapa u sustav pograničnih utvrda tzv. Rašporskoga kapetanata (od 1797). Već u XV. st. kaštel nestaje, no organizacija naselja, s blokovima kuća duž jedine ulice koja se proširuje u trg sa župnom crkvom, pokazuje poluurbana obilježja srednjovj. neutvrđenih podgrađa. — Kasnogotička kapela *Sv. Roka*, podignuta na ulazu u naselje, najstarija je očuvana građevina Sovinjaka. Njezinim unutrašnjim prostorom, presvođenim šiljasto-bačvastim svodom, dominiraju vrsne manirističke freske Domenicusa Utiniensisa iz 1571; vanjšina kapele obogaćena je 1682. baroknim kamenim trijemom. Župna crkva *Sv. Jurja*, obnovljena 1724. i 1927, očuvala je iz starijeg razdoblja renesansni pročelni zvonik, datiran glagoljskim natpisom u 1557. Crkvena oprema potječe iz kasnobaroknoga i klasicističkoga doba. Od svjetovne arhitekture vrsnoćom se ističu žitnica iz 1647, s kamenim reljefom Raspeća na pročelju, te nekoliko baroknih i klasicističkih palača.

LIT.: C. De Franceschi, Storia documentata della Contea di Pisino, Atti e memorie SIASP, 1964. — B. Fucić, Glagoljski natpisi, Zagreb 1982. — Isti, Freske u Sovinjaku, Buzetski zbornik, 1986, 13. — D. Misić, Povijesni i građevni razvoj kaštela Sovinjaka, ibid., 1987, 11. — K. Horvat-Levaj, Gradovi-utvrde sjeveroistočne Istre, ibid., 1988, 12. K. H. L.

SPALATIN, Marko, slikar i grafičar (Zagreb, 23. IX. 1945). Od 1963. živi u SAD. Diplomirao je na University of Wisconsin (1969). Izlaze od 1968. Svoje geometrijsko-konstruktivističke kompozicije snažnih boja radi u stilu optičkoga minimalizma (*Oblik IV, Presjek*). Zapaža čiste, esencijalne oblike u prirodi i transformira ih u magičan svijet iluzije i meditacije. Iz njegovih slikarskih i grafičkih ostvarenja proizlaze ugođaji koji dočaravanju neograničenost prostora. Madison Art Center objavio je knjigu o njegovim grafikama nastalim 1968–78. — Izlagao je u SAD, Kanadi, Francuskoj, Italiji, Japanu, Njemačkoj, Švicarskoj i Španjolskoj, te u Hrvatskoj.

LIT.: V. P. Goos, L. A. Zona i J. Yan, Marko Spalatin, retrospektiva 1970–95, Youngstown, Ohio 1995. R.

SPIA, Antun, drvorezbar (Zadar, XVI. st.). Zajedno s F. Čiočićem izradio korsa sjedala u franjevačkoj crkvi na Hvaru 1583. Na klupama je natpis u kojemu se spominju majstori.

LIT.: C. Fisković, Zadarski sredovječni majstori, Split 1959, str. 89.

SPIEGLER, Rudolf, kipar i slikar (Zagreb, 24. XII. 1885 — 20. I. 1980). Studirao kiparstvo na Akademiji u Zagrebu (1907–11). Radio u ateljeu R. Frangeša-Mihanovića (do 1919). Prvu samostalnu izložbu priredio u Zagrebu 1920. Projektirao je vlastitu obiteljsku kuću u Zagrebu (Medveščak 134) i izradio na njoj sve klesane ukrase. Bavio se medaljer-